

Kądziela, Łukasz

"Benedikt de Caché. Obrady Sejmu Wielkiego w świetle relacji posła austriackiego w Warszawie. Raporty B. de Cachégo do kanclerza W. Kaunitza w Wiedniu (styczeń-sierpień 1792)", oprac. Henryk Kocój, Warszawa-Kraków 1988 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 81/3-4, 721-722

1990

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Większość z nich dotyczy XVII w., bo właśnie wtedy Radziwiłłowie odgrywali szczególnie dużą rolę w Rzeczypospolitej. Szkoda, że nie opublikowano dwóch ogłoszonych referatów — oprócz wspomnianego już wystąpienia M. Chachaja również tekstu Stanisława Aleksandrowicza na temat radziwiłłowskiej mapy Litwy. Żałować też należy, iż zabrakło miejsca na publikację głosów, a przynajmniej też w dyskusji. Z drobniejszych uchybień należy wymienić pewne mankamenty opracowania redakcyjnego, np. enigmatyczny zapis ostatniej pozycji bibliografii do wstępu Edwarda Potkowskiego (czyżby chodziło o artykuł T. Zielińskiej, „Archiwa Radziwiłłów i ich twórcy”, „Archeion” t. LXVI z 1987 r.), czy też dwukrotnie podany pełny opis bibliograficzny w przypisach 15 i 48 artykułu T. Zielińskiej „Więź rodowa domu radziwiłłowskiego w świetle diariusza Michała Kazimierza Radziwiłła »Rybeńki«”.

Cennym uzupełnieniem tomu są ilustracje. Gdyby nadano im ciągłą numerację (nie rozpoczynając jej od nowa w każdym z artykułów), a na końcu książki zamieszczono spis, satysfakcja czytelnika byłaby, jak sędzę, jeszcze większa.

Miejmy nadzieję, że również przechowywane w Archiwum Głównym akta innych czołowych rodów polskich — Branickich, Potockich, Zamoyskich — staną się podstawą dla zorganizowania podobnych sesji, jak ta, której dorobek omówiono wyżej. Byłaby to też zapewne okazja do obejrzenia wystawy ciekawych i efektownych archiwaliów rodowych (ekspozycja taka towarzyszyła sesji radziwiłłowskiej).

S.C.

Benedikt de Caché, *Obrady Sejmu Wielkiego w świetle relacji posta austriackiego w Warszawie. Raporty B. de Cachégo do kanclerza W. Kaunitza w Wiedniu (styczeń — sierpień 1792)*, z rękopisu przełożył, wstępem i przypisami opatrzył Henryk Kocój, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa — Kraków 1988, s. 208, ilustr.

W 1977 r. Henryk Kocój w „Pracach Naukowych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” nr 178 wydał listy de Cachégo do kanclerza W. Kaunitza z okresu od kwietnia do sierpnia 1792 r. W omawianej obecnie książce znalazły się depeze z pierwszych ośmiu miesięcy t.r. Szkoda, że wydawca nie poinformował czytelnika o powtórzeniu edycji znacznej części źródeł (46 listów spośród 73 zamieszczonych w wydaniu z 1988 r.), gdyż ułatwiłoby to poszukiwania osobom pragnącym ogarnąć całość ogłoszonej po polsku spuścizny de Cachégo. Wydanie z 1977 r. zawierało depeze w dwóch językach — niemieckim i polskim; omawiana książka obejmuje tylko ich polskie przekłady. Stan ten, choć oczywiście znacznie mniej korzystny, jest chyba nie do uniknięcia ze względu na wymogi rynku księgarskiego. Wstęp do publikacji z 1988 r. jest w prawie 80% przedrukiem przedmowy poprzedzającej wcześniejszą edycję. Można więc sądzić, że rozszerzenie zakresu chronologicznego tomiku nie wpłynęło na główne myśli komentarza wydawcy. Starał się on zarysować główne tendencje polityki austriackiej w interesującym go okresie, a także przedstawić sylwetkę autora publikowanych doniesień. W nadmiernym może stopniu wstęp wypełniają cytaty z opiniami innych dyplomatów o de Caché. Ze spraw szczególnych warto zwrócić uwagę na przesadną chyba jednak ocenę Ignacego Potockiego, którego H. Kocój nazywa „genialną jednostką” (s. 17).

Publikowane listy opatrzone przypisami, do których wkradło się jednak sporo pomyłek. Sprostujmy najważniejsze. Fryderyk August III nie był synem, lecz wnu-

kiem Augustá III (s. 41). Nowsza literatura poważnie wątpi, czy przyczyną śmierci prymasa M. Poniatowskiego było samobójstwo (s. 47). W skład Rady Nieustającej wchodził Departament, a nie Deputacja Policji (s. 77). Poseł wołyński na Sejm Czteroletni nazywał się Ignacy Krzucki, a nie Skrzucki (s. 107). Szczęsny Potocki najpierw utracił generalstwo artylerii koronnej, a dopiero później wyjechał do Petersburga, a nie na odwrót. Po wkroczeniu wojsk pruskich, a przed wyjazdem do Hamburga był w Petersburgu, nie wyjechał więc z Rzeczypospolitej do Niemiec (s. 30). Kazimierz Nestor Sapieha był marszałkiem konfederacji litewskiej, a nie marszałkiem Sejmu Czteroletniego (s. 47).

W wydawaniu źródeł dyplomatycznych historiografia polska ma zaległości jeszcze z poprzedniego stulecia. H. Kocój jest jednym z nielicznych, który podejmuje starania o ich udostępnienie drukiem. Fakt ten budzi prawdziwą radość, którą niestety niejednokrotnie przyćmiewają usterki ukazujących się edycji.

Ł.K.

Henryk Kocój, *Wielka Rewolucja Francuska a Polska. Zarys stosunków dyplomatycznych polsko-francuskich w okresie Sejmu Wielkiego i powstania kościuszkowskiego (problemy wybrane)*, Warszawa 1987, Instytut Wydawniczy PAX, s. 296, ilustr.

Nawet podwójne zastrzeżenie w tytule („zarys” i „problemy wybrane”) nie ratuje tej książki, która w istocie zbiera trzy rozprawy, w których autor starał się połączyć dzieje dyplomacji ze studium opinii publicznej i świadomości zbiorowej, oraz dwa teksty źródłowe drukiem opublikowane po raz pierwszy. Otwierający pracę rozdział: „Francuska opinia publiczna wobec pierwszego okresu Sejmu Wielkiego”, zamiast oczekiwanego przez czytelnika studium opinii publicznej wykonanego przede wszystkim na źródłach francuskich, przynosi zbiór wiadomości wiążących się ze stosunkami polsko-francuskimi w latach 1788—90, opartych w głównej mierze na źródłach polskich i różnojęzycznej literaturze przedmiotu. Być może właściwsze byłoby zatytułowanie tej części książki: Na drodze do wznowienia polsko-francuskich stosunków dyplomatycznych w latach 1788—90, lub podobnie. Rozdział drugi poświęcony został warszawskiej działalności M.-L. Descorchesa w latach 1791—92, którą autor zajął się po raz pierwszy w 1961 r. („Zeszyty Naukowe UJ”, 1961, nr 35, Prace Historyczne, z. 5, s. 101—135). W ostatnim rozdziale autor omawia polskie rachuby na pomoc Francji podczas powstania kościuszkowskiego i ich fiasko, idąc śladem obfitej literatury przedmiotu. Pierwszy z aneksów źródłowych zawiera polskie tłumaczenie uogólniającej relacji Descorchesa z działalności w Polsce w 1791 r., która dobrze uzupełnia monograficzną część książki. Wątpliwości natomiast budzi powstrzymanie się wydawcy od wszelkich objaśnień, które w popularnonaukowej edycji tekstu źródłowego są konieczne. Aneks drugi mieści — jak pisze wydawca — „Mało znany rękopis o rewolucji francuskiej i stosunku do niej mocarstw europejskich”, który luźniej wiąże się z treścią książki. Jest to dokument ciekawy, choć — jak to zwykle bywa — najwięcej mówi o autorze, którego wydawca nie ustalił. Nie podjął też próby choćby przybliżonej datacji tekstu, ani objaśnienia występujących w nim osób, nazw i pojęć. Mimo to aneksy źródłowe stanowią jedną z najcenniejszych części pracy.

Niejasna jest koncepcja książki. Jak na pracę analityczną zajmuje się ona zbyt wielką liczbą zagadnień, aby można było wnikliwie je omówić; jak na syntezę